

Úsvit dějin spásy a teorie dokumentů v knize Genesis

Biblistika | 10.11.2012 @ 16.17

Práce je předložena také Global University do předmětu BIB3013 Genesis.

Část první

Shrnutí dokumentové čili JEDP teorie a její důsledky na datování velké části knihy Genesis. (Kdo je autorem této teorie? Jakou teorii na Genesis uplatnil? Jak se podle něj vyvinul Judaismus?) Vysvětlí čtyři části teorie JEDP (význam písmen zkratky) a zabývej se jednotlivě autorovými stanovisky. Jak se konzervativní učenci s touto teorií vyrovnávají? Stručně také popiš čtyři slabiny této teorie.

Teorie dokumentů, později teorie JEDP není zodpovědností jednoho starozákonníka. Její kořeny sahají do poloviny 18. století, kdy se francouz Jean Astruc ještě coby student medicíny pozastavil nad rozdílným užíváním Božích jmen Jahve a Elohim¹ v různých částech Pentateuchu a přišel k závěru, že Mojžíš sestavil své dílo ze dvou různých, předem jsooucích dokumentů. Astruc nikdy nezpochybnil Mojžíšovo autorství a jeho přístup byl spíše naivní². Koncem toho století k Astrucovým závěrům přisadil J. G. Eichhorn známý také jako „otec starozákonní kritiky“³, když rozlišil pramen J (Jahve) a E (Elohim) a jejich sestavení přisoudil neznámému autorovi⁴. Jeho široce přijímané závěry neposkytly definitivní řešení. Eichhornovy následovníky to však nevedlo k badatelské pokoře, nýbrž k bezuzdnému optimismu a k aroganci⁵.

V Osmnáctém a devatenáctém století se německá teologie pomocí moderních metod bádání ujišťovala o skladbě Bible, slovosledu původních textů, autorství jednotlivých knih a zdrojů, jichž autoři Bible používali. Zatímco nižší kritika se zasloužila o velmi přesné sestavení původního biblického textu ze starověkých rukopisů, vyšší kritika zabývající se autorstvím, historií a spolehlivostí textu, nedostála požadavku akurátních východisek a svou nevěrou v nadpřirozeno zavrhl některé důkazy za upřednostnění předpokladů, které vyslovili Astruc s Eichhornem⁶.

Na sklonku devatenáctého století to pak byl na prvním místě J. Wellhausen, kdo se vtipným sestavením teorie JEDP z dosavadních teorií zasloužil o její protlačení. Wellhausen přimísil do teorie religionistickou složku, která vykreslila vývoj Judaismu od primitivního fetišismu přes polyteismus až po monoteismus s abstraktní teologií a kněžským systémem⁷. Na tomto základě Wellhausen nejprve přiřadil pasáže jednotlivým dokumentům a potom je datoval podle zmíněného religionistického klíče: Méně abstraktní dokumenty jako starší a abstraktnější dokumenty jako mladší. Tak vznikla a široce se rozšířila teorie dokumentů, jinak také teorie JEDP. K zamyšlení v současnosti zbývá syrový fakt, že ačkoli se k Wellhausenovu religionistickému klíči evoluce Izraelského náboženství již dávno nikdo nehlásí, většina vyšších kritiků stále zastává teorii JEDP⁸. Teorie se vyučuje jako učebnicový fakt na biblických školách a řada výkladových poznámek v Biblich odkazuje na tuto teorii jako na ověřený zdroj⁹.

Wellhausenova teorie dokumentů rozeznává v Pentateuchu čtyři zdroje, jak ostatně napovídá pomocná zkratka JEDP.

- J jako Jahvistický rukopis. Vznikl asi v polovině devátého století př. Kr. v období Izraelského království. Jedná se o jednoduchý narativ, v němž je Bůh představen v antropomorfních termínech¹⁰.
- E jako Elohistický dokument. Vznikl v osmém století př. Kr. Za účelem korekce Jahvistického dokumentu. Vyhýbá se antropomorfní terminologii a Boha adresuje méně osobním jménem „Elohím“¹¹.
- D jako Deuteronomium, které je považováno za „zbožný podvrh“ sepsaný okolo roku 622 př. Kr. za vlády Jóšiáše k podpoře čistoty judaistického kultu¹². Byl podvržený jako ztracený svitek Zákona, který se „našel v chrámu“ (2. Par 34,14). Klade důraz na uctívání Pána Boha (kombinace Jahve Elohim) v Jeruzalémě. Byl zamýšlen jako oprava dokumentu JE, který v uplynulém mezidobí vznikl jako kombinace dosavadních dokumentů.
- P jako Priestátní zdroj sepsaný v babylonském zajetí, který popisuje obřadní a bohoslužebnou praxi¹³. Dokument JED totiž zanedbával kněžské záležitosti poexilního období. Právě na tento nedostatek dokument P odpovídá¹⁴.

Konzervativní křídlo předpoklady a závěry teorie dokumentů zcela zamítlo pro zřejmý předsudek jejich autorů¹⁵ a pro plejádu slabin, kterou teorie dokumentů ve svém košatém rozpažení ukazuje.

1. Tabulky nalezené v Sýrii u Nuzi a Mari poskytují uspokojivě zřetelné črty tehdejšího světa¹⁶. Terminologie jejich textu v oblasti obřadního systému je velmi blízká terminologii Leviticu. Tabulky proto nelze datovat k pozdějšímu datu než je rok 1400 př. Kr.¹⁷
Pozn.: Je potřeba brát na vědomí dvojsečnost tohoto bodu. Dle vnitřních biblických důkazů není totiž možné datovat Pentateuch blíže než do střední doby bronzové (1800 – 1650 př. Kr.). To, že se popis světa v Ugaritském rukopisu blíží světu Abrahamovu neznámá, že Abraham žil právě v té době¹⁸.
2. Podobně i Smlouvy obsažené v Pentateuchu velice připomínají formát středovýchodních smluv používaných během druhého tisíciletí př. Kr.¹⁹
3. Použití dvou božích jmen by v případě teorie dokumentů ukazovalo především na velkou chybu redaktora. Je daleko snazší domnívat se, že různá jména jsou inspirovaným vodítkem k jistým pravdám²⁰.
4. Dvojitý záznam lze chápat jako typický znak hebrejské literatury spíše než jako pozůstatek dvou paralelních záznamů. V případě Genesis 1,2 se nejedná o duplikát, ale o podrobný výčet v první kapitole a zběžné shrnutí důležitého v kapitole druhé²¹.
5. Protimluvy různých pasáží lze chápat jednoduše jako konflikt obecného a konkrétního. V Genesis 6,19 Bůh Noemovi přikazuje vzít po páru od každého zvířete, v Genesis 7,2 pak příkaz doplňuje o přidaný, velmi specifický požadavek, který chtěl zdůraznit zvláštním výrokem. To, že Hagar dvakrát prchla a že Abraham dvakrát zalhal ukazuje spíše na známou tendenci člověka dopouštět se znova stejných hříchů, než na nepovedené sestavení příběhu ze dvou různých záznamů²².
6. Rozdílnost literárních stylů napříč Pentateuchem ukazuje spíše na různé příležitosti k psaní a různost zapisovaných témat²³. Literární styl autora se rovněž vyvíjí s jeho věkem.
7. Teorie pramenů není podepřená vůbec žádným vnějším důkazem. Ani židovská tradice ani žádný jiný nalezený dokument ji v žádném smyslu nepodporují²⁴.

Je zřejmé, že se Mojžíš při tvorbě Genesis přidržel jistých pramenů, ať písemných či ústních²⁵. To však není hlavním důvodem agresivity teorie dokumentů. Mám spíše za to, že její autoři namísto uznání nadpřirozeného v Bibli a zaostření do hloubky složitých významů uvažovali tuto mlhu. Jako „nevěřící křesťané“ vložili svou píli do zahalení holých významů, když popřeli nadpřirozené počátky dějin spásy, k nimž se odkazuje naše i jejich vlastní víra.

Část druhá

Rozebrání konceptu víry v životě Abrahama a způsobu, jakým zde byl demonstrován princip ospravedlnění a jak zůstává v platnosti dnes. Definice víry, jejích projevů a důvodů, proč se líbí Bohu. (Zahrň rozebrání účinků selhání na víru a jak může být víra po selhání obnovena.) Vysvětlit koncept spravedlnosti z víry, jak je vykreslen Pavlem v listu Římanům, kapitolách 1–6.

Věříme, že Boží záměr spasení lidstva skrze Ježíše Krista zůstává neměnný. K docílení záměru otevírá Bůh v proměnlivých dějinách nové kapitoly, v nichž působí zcela svérázným a nevídaným způsobem²⁶. Po samotném stvoření bylo zdaleka nejdůležitějším Božím počinem povolání Abrahama k poslušnosti a k víře. Toto povolání sestávalo z výzvy k oddělení, když měl Abraham vyjít ze svého rodiště (Gn 12,1) a z výzvy závislosti, když měl vykročit a neznal cestu (srov. Gn 12,1 s Žd 11,8).

Na počátku své cesty byl Abraham bezbožníkem. Narodil se do modlářského prostředí, i jeho otec Terach byl sám modlářem. V tomto prostředí duchovní temnoty Abraham slyšel a uposlechl Boží hlas²⁷. Abraham byl hříšník, nutně jím musel být. Právě proto na jeho příkladu apoštol Pavel ilustruje vyvolení věřícího a ospravedlnění z víry, k němuž došlo ještě před názornými projevy Abrahamovy zbožnosti (Gn 15,6)²⁸.

Abraham tedy, coby člen lidstva, přirozeně hříšný, uvěřil Bohu, svou minulost nechal daleko za sebou a s bezvýhradnou poslušností, kterou se víra nutně vyznačuje, vykročil vstříc Božímu zaslíbení. Tento Abrahamův krok, toto sebezprosvícení ve vztahu k Bohu, který se mu ukázal jako jediný, živý a absolutní, právě tento krok ospravedlnil Abrahamův dosavadní hřích, jeho vzdálenost Bohu. Výraz totální závislosti a bezbranného spoléhání na Boží milost totiž Boží milost sám zaručuje.

Abrahamův příklad holé víry byl díky své autoritě silnou složkou dialogu prvního křesťanství s judaismem a především vitální složkou prvních interpretací evangelia ospravedlnění z víry (Ř 4,3; Ga 3,6; Jk 2,23)²⁹.

Před ospravedlněním Abraham neviděl nic, co by nasvědčovalo naplnění Božího zaslíbení. Byl slabý, nahý, bláznivý a osamělý ve světě. Nemohl se chopit ani Zákona, ani obřizky, neboť nebyly, a svou původní identitu spolu se vším, co měl, směnil za jediné: Za víru v Boha (Žd 11,1). I v tom smyslu se stal Abraham praotcem a prapříkladem velikého zástupu nás, kteří jsme členové rodiny zaslíbení. Já sám jsem Abrahamovým potomkem jako ten, kdo se spolu s ním raduji z Kristova dne (J 8,56), neboť i mne obživil Bůh v mém Cháranu (srv. Ř 5,8 s 4,17)³⁰.

Ježíš zemřel na kříži doslova namísto každého z nás, takže každý, kdo v Něj uvěří, je s Ním rázem ztotožněn ve vztahu k Bohu a stává se Božím dítětem³¹. A jelikož je Kristus Ježíš Boží syn, účastník Trojice a Bůh, proniká Jeho čin vykoupení lidstva mimo čas. Abraham byl totiž ospravedlněn stejně jako já, i jeho hříchy byly stejně jako ty moje přibity na kříž. Neboť Kristus je klenbovým svorníkem dějin spásy³², on je Pán veškeré možnosti a skutečnosti lidstva.

Abrahamův příklad nesmí být redukován na jednorázové vyznání víry, ani na rozhodnutí a skutek víry v čase. Jeho víra byla podrobena mnoha zkouškám, v nichž Abraham stále vystupuje jako člověk chybující, avšak rozhodnutý pro Hospodina. Ve strachu o život Abraham vydal vlastní ženu a matku zaslíbeného potomka všanc egyptskému králi, takže se na okamžik zdálo, že se zaslíbením je konec³³. Z netrpělivého čekání na syna zaslíbení také vzešel Abrahamův syn Izmael. V obou případech však Bůh podchytil padajícího Abrahama zázračnou paží, když mu navrátil Sárú od a Izmaele zaopatřil odděleného od jeho rodiny. Sám Abraham se později osvědčil v mezní zkoušce na hoře Moria.

Ve příběhu Abrahama proto stále znova nalézáme radostné ujištění, že ne naší výborností, ale teprve naplňováním Boží vůle bez výhrad a navzdory okolnostem, se stáváme účastníky milosti našeho Pána Ježíše Krista. My věřící jsme přeci společně s Abrahamem „spatřili Jeho den“ a našli v něm zdroj své radosti.

Poznámky

1. HOFF, 19
2. ARNOLD, 187
3. ARNOLD, 187
4. HOFF, 20
5. ARNOLD, 188
6. HOFF, 20
7. HOFF, 20
8. HOFF, 20
9. HOFF, 21
10. ARNOLD, 190
11. ARNOLD, 190
12. ARNOLD, 190
13. HOFF, 21
14. ARNOLD 191
15. HOFF, 21
16. Great Discoveries in Biblical Archaeology: The Nuzi Tablets. In: *Associates for Biblical Research*[online]. 2011 [cit. 2012–10–16]. Dostupné z: <http://www.biblearchaeology.org/...Tablets.aspx>
17. HOFF, 21
18. ARNOLD, 87
19. HOFF, 21
20. HOFF, 21
21. HOFF, 21
22. HOFF, 21
23. HOFF, 21
24. HOFF, 21
25. HOFF, 21
26. HOFF, 114
27. HOFF, 118
28. BUBAN, 24

29. HOFF, 121
30. BUBAN, 25
31. Skrze Krista podle evangelia. In: *Blog bratra ekima*[online]. 2012 [cit. 2012–10–16]. Dostupné z: <https://selah.cz/...e-evangelia/>
32. BUBAN, 25
33. HOFF, 124

Bibliografie

HOFF, Par Paul a Developed in collaboration with Global University STAFF. *Genesis: an independent study textbook*. 5th ed. Springfield, MO: Global Univeristy, 1997. ISBN 15–639–0107–2.

ARNOLD, Bill T. *Encountering the book of Genesis*. Grand Rapids, Mich: Baker Books, 2003. ISBN 08–010–2638–5.

BUBAN, Michael. *Evangelium apoštola Pavla v listu Římanům*. Vyšší odborná škola misijní a teologická v Kolíně, 2011. Dostupné z: <https://selah.cz/...ntska-prace/>

Bible: český studijní překlad. 1. souborné vyd. Překlad Michal Krchňák. Praha: KMS, 2009, 1562 s. ISBN 978–808–6449–616.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : český ekumenický překlad. 11. vyd., (9. přepr. v České biblické společnosti). Praha: Česká biblická společnost, 1998c1985, 863, 287 s. ISBN 80–858–1019–0.

<https://selah.cz/biblistika/usvit-dejin-spasy-a-teorie-dokumentu-v-knize-genesis/>